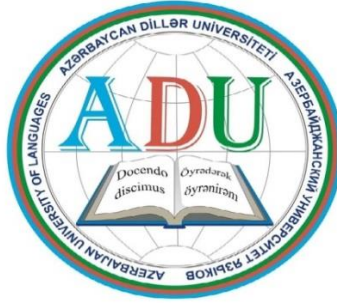

ISSN 2518-752X

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNIVERSİTETİ

Elmi Xəbərlər

Research Papers

Вестник

№2, 2023

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
12.01.01-ci il tarixli 132 sayılı əmri ilə
qrif verilmişdir.*

TƏSİSÇİ: AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNIVERSİTETİ

Redaksiya heyəti:

Abdullayev Kamal (baş redaktor)
(Azərbaycan Dillər Universiteti, f.e.d., akademik,
AMEA-nın həqiqi üzvü)
Hacıyeva Aytən (baş redaktorun müavini)
(Azərbaycan Dillər Universiteti, f.f.d., dosent)
Abdiyeva Ədalət
(Azərbaycan Dillər Universiteti, s.f.d., dosent)
Əliyev Əzim
(Azərbaycan Dillər Universiteti, p.f.d., dosent)
Bəşirov Vidadi
(Azərbaycan Dillər Universiteti, p.f.d., dosent)
İmanov Muxtar
(Azərbaycan Dillər Universiteti, f.e.d., akademik,
AMEA-nın həqiqi üzvü)

Kunina İrina
(Azərbaycan Dillər Universiteti, s.f.d., dosent)
Qaziyeva Məsməxanım
(Azərbaycan Dillər Universiteti, f.e.d., professor)
Sabitova Aynur
(Azərbaycan Dillər Universiteti, f.e.d., professor)
Şahmuradov Aqil
(Azərbaycan Dillər Universiteti, t.f.d., dosent)
Veysəlli Fəxrəddin
(Azərbaycan Dillər Universiteti, f.e.d., professor)
Zeynalov Əsgər
(Azərbaycan Dillər Universiteti, f.e.d., professor)

Məsləhətçi heyəti:

Bejenaru Lyudmila (Rumıniya)
(Yasski Universiteti, professor)
Bondarev Aleksandr (Rusiya)
(Moskva Dövlət Linqvistik Universiteti, professor)
Kovaşç Zoltan (Macarıstan)
(Budapeşt Dövlət Universiteti, professor)
Hartman Ziqlinde (Almaniya) (Osvalt fon
Volkenştayn Cəmiyyəti, Azərbaycan Dillər
Universiteti, professor)

Nesterov Aleksandr (Rusiya)
(Ural Federal Universiteti, professor)
Taraseviç Larisa (Belarus)
(Minsk Dövlət Linqvistik Universiteti, professor)
Sertkaya Osman (Türkiyə)
(İstanbul Dövlət Universiteti, professor)

Məsul katib: **Musayeva Afət**
(Azərbaycan Dillər Universiteti)

Korrektor: **Xanhüseynova Amalya**
(Azərbaycan Dillər Universiteti)

FOUNDER: AZERBAIJAN UNIVERSITY OF LANGUAGES

Editorial Board:

Abdullayev Kamal (editor-in-chief)

*(Azerbaijan University of Languages, D.Sc.,
academician, corresponding member of ANAS)*

Hajiyeva Aytan (deputy editor)

*(Azerbaijan University of Languages, Phd.
assos.professor)*

Abdiyeva Adalet

*(Azerbaijan University of Languages, Phd.
assos.professor)*

Aliyev Azim

*(Azerbaijan University of Languages, Phd.
assos.professor)*

Bashirov Vidadi

*(Azerbaijan University of Languages, Phd.
assos.professor)*

Imanov Mukhtar

*(Azerbaijan University of Languages, D.Sc.,
academician, corresponding member of ANAS)*

Kunina Irina

*(Azerbaijan University of Languages, Phd.
assos.professor)*

Gaziyeva Masmakhanum

*(Azerbaijan University of Languages, D.Sc.,
professor)*

Sabitova Aynur

*(Azerbaijan University of Languages, D.Sc.,
professor)*

Shahmuradov Agil

*(Azerbaijan University of Languages, Phd.
assos.professor)*

Veysalli Fakhraddin

*(Azerbaijan University of Languages, D.Sc.,
professor)*

Zeynalov Asgar

*(Azerbaijan University of Languages, D.Sc.,
professor)*

Advisory Board:

Bejenaru Ludmila (Romania)

(Yassky University, professor)

Bondarev Aleksandr (Russia)

*(Moscow State Linguistic University, D.Sc.,
professor)*

Kovashech Zoltan (Hungary)

(Budapest State University, D.Sc., professor)

Hartmann Sieglinde (Germany) (Osvalt von

*Volkenstein, Azerbaijan University of Languages,
D.Sc., professor)*

Nesterov Aleksandr (Russia)

(Ural Federal University, D.Sc., professor)

Tarasevich Larisa (Belarus)

(Minsk State Linguistic University, D.Sc., professor)

Sertkaya Osman (Turkey)

(Istanbul State University D.Sc., professor)

Executive Secretary: **Musayeva Afet**

(Azerbaijan University of Languages)

Proofreader: **Khanhuseynova Amalya**

(Azerbaijan University of Languages)

УЧРЕДИТЕЛЬ: АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ

Редакционный совет:

Главный редактор

Абдуллаев Камал д.ф.н.,акад.,
действительный член НАНА,
Азербайджанский Университет Языков

Заместитель главного редактора

Гаджиева Айтен к.ф.н., доц.,
Азербайджанский Университет Языков

Абдиева Адалет к.ф.н., доц.,
Азербайджанский Университет Языков

Алиев Азим к.п.н., доц.,
Азербайджанский Университет Языков

Баширов Видади к.п.н., доц.,
Азербайджанский Университет Языков

Вейселли Фахраддин д.ф.н., проф.,
Азербайджанский Университет Языков

Газиева Месмеханым д.ф.н., проф.,

Азербайджанский Университет Языков

Зейналов Аскер д.ф.н., проф.,

Азербайджанский Университет Языков

Иманов Мухтар д.ф.н.,акад.,

действительный член НАНА,

Азербайджанский Университет Языков

Кунина Ирина к.с.н., доц.,

Азербайджанский Университет Языков

Сабитова Айнура д.ф.н., проф.,

Азербайджанский Университет Языков

Шахмурадов Агиль к.и.н., доц.,

Азербайджанский Университет Языков

Экспертный совет:

Беженару Людмила проф. Ясски Университет,
Румыния

Хартманн Зигленде проф.,
Витсбургский Университет, Германия
Азербайджанский Университет Языков

Нестеров Александр проф., Уральский
Федеральный Лингвистический Университет,
Россия

Серткая Осман проф, доктор наук,
Стамбульский Университет, Турция

Бондарев Александр проф.,

Московский Государственный Лингвистический
Университет, Россия

Ковашеч Золтан проф., Будапештский
Университет, Венгрия

Тарасевич Лариса проф.,

Минский Государственный Лингвистический
Университет, Белоруссия

Ответственный секретарь: **Мусаева Афет**
(Азербайджанский Университет Языков)

Корректор: **Хангусейнова Амалья**
(Азербайджанский Университет Языков)

MÜNDƏRİCAT

DİLÇİLİK

<i>Arzu Səlimova (ADU)</i> MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ SUBYEKTİV MODALLIĞIN İFADƏ VASİTƏLƏRİ.....	14
<i>Aygün Məqami (ADU)</i> FRANSIZ DİLİNDƏ ÇOXMƏNALI SÖZLƏRDƏ MƏZMUN VƏ FORMA ANLAYIŞI.....	21
<i>Aynur Budaqova (ADU)</i> MÜHARİBƏ KONSEPTİ VƏ ONUN METAFORİK İFADƏSİ.....	26
<i>Aynur Sadıqova (ADU)</i> AZƏRBAYCAN FOLKLORUNDA ANTROPONİMLƏRİN SEMANTİK TƏSNİFİ.....	31
<i>Aysel Məmmədli (ADU)</i> ÜNSİYYƏTİN YARANMA PROSESİNƏ KOQNİTİV YANAŞMA.....	36
<i>Aytəmiz Abbasova (ADU)</i> İŞ SÖHBƏTLƏRİNDƏ NƏZAKƏTSİZLİK MƏQAMLARI.....	41
<i>Gülнар Nağıyeva (ADU)</i> ELÇİNİN “ÖLÜM HÖKMÜ” ROMANINDA SOSİAL ROBLEMLƏRİN DİL VASİTƏLƏRİ İLƏ TƏHLİLİ.....	46
<i>Gülнар Həsənli (ADU)</i> VAQİF BAYATLI ODƏR POEZİYASINDA SÖZ YARADICILIĞI.....	50
<i>Lamia Əliyeva (ADU)</i> CİNS KATEQORİYASININ KOQNİTİV ASPEKTLƏRİ.....	57
<i>Leyla İsmayılzadə (ADU)</i> ALMAN VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ EKSPRESSİV-KİNAYƏLİ ÜSULLA İNKARLIĞIN İFADƏSİ.....	63
<i>Nigar Seyidova (BDU)</i> SEMANTİK DƏYİŞİKLİKLƏR VƏ ONLARA TƏSİR EDƏN AMİLLƏR.....	68
<i>Sevil Rəcəbova (ADU)</i> MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ POSTPOZİTİV ATRİBUTİV KOMPLEKSLƏR.....	75
<i>Ülfət İbrahim (ADU)</i> ROMAN DİLÇİLİYİNİN QISA TARİXÇƏSİ VƏ DİLLƏRİN TƏSNİFATI.....	82
<i>Mətanət Məmmədova (ADU)</i> ALMAN DİLİNDƏ KOMPOSİNTLƏRİN KLASSİFİKASİYASI.....	89
<i>Ülviyyə Babayeva (ADU)</i> MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ NİTQ SƏSLƏRİNİN KOARTİKULYATOR DƏYİŞMƏLƏRİNİN VARIATİVLİYİNİN ƏSAS SƏBƏBLƏRİ.....	94

ƏDƏBİYYAT

Afət Musayeva (ADU)

MULTİKULTURALİZMİN ORTAYA ÇIXMASI SAYƏSİNDƏ
AFRO-AMERİKAN ƏDƏBİYYATININ İNKİŞAFI.....101

Aynur Beşkonak (Ardahan Universiteti)

HENRİNİN AXTARIŞI, ŞEYTANLARIN OYUNU, ÇEVRİLME.....107

Pərvin Nürəliyeva (ADPU)

XALQ ŞAİRİ RƏSUL RZA POEZİYASINDA EŞQ – KAMİL İNSANIN
İFADƏSİ KİMİ.....114

Səadət Bəşirova (ADU)

1970-1980-cı İLLƏR UŞAQ NƏSRİNDƏ XARAKTER PROBLEMİ
(Eldar Baxışın yaradıcılığı əsasında).....119

Suğra Ələkbərli (ADU)

RUS-SOVET ƏDƏBİYYATŞÜNASLIĞINDA PSIXOLOGİZM MƏSƏLƏSİ:
METODOLOJİ İSTİQAMƏTLƏR VƏ MƏRHƏLƏLƏR.....124

METODİKA

Aynur Həsənova (ADU)

KOMMUNİKASIYA – XARİCİ DİLİN TƏDRİS ÜSULU KİMİ.....132

Dürrə Həşimova (ADU)

ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ MULTİKULTURAL TƏHSİLİN TƏŞKİLİNƏ VERİLƏN
TƏLƏBLƏR.....138

İnarə Mütəllibova (ADU)

XARİCİ DİLDƏ İŞGÜZAR VƏ AKADEMİK KOMMUNİKASIYA.....145

Zəmfira Zeynalova, Arzu Rəcəbli (BSU)

XARİCİ DİL ÖYRƏNƏNLƏRDƏ EŞİTMƏ BACARIQLARININ İNKİŞAFI
HAQQINDA.....148

PEDAQOGİKA

Gülnarə Arıxova (GDU)

MƏKTƏBƏ HAZIRLIQ QRUPLARINDA VARİSLİK.....153

Şahin Mehrəliyev (LDU)

MƏKTƏBYAŞLI UŞAQLARIN SOSİALLAŞMASINDA DİNİ MÜHİTİN
TƏSİRLƏRİNİN SOSİAL PEDAQOJİ PROBLEMLƏRİ.....158

PSIXOLOGİYA

Arzu Bağırzadə (GDU)

ŞAGİRD LƏR ARASI ƏMƏKDAŞLIĞIN SƏMƏRƏLİ TƏŞKİLİ DEMOQRAFİK AMİLLƏRİN NEQATİV TƏSİRLƏRİNİN ARADAN QALDIRILMASI YOLU KİMİ.....	165

Ceyhun Aliyev (ADU)

PSIXOLOGİYADA “İONA KOMPLEKSİ” VƏ ONUN SOSIAL-PSIXOLOJİ ASPEKTLƏRİ.....	174

Şəhla Qasımova (ADU)

YENİYETMƏ MÜSTƏQİLLİYİNİN TƏZAHÜRÜNÜN PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	179

İCTİMAİ ELMLƏR

Bədirə Kərimova (ADU)

HEYDƏR ƏLİYEVİN HAKİMİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCAN VƏ ALMANİYA ARASINDA MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏR.....	184

Günay Məmmədova (ADU)

RUSİYADA ƏHALİNİN SOSIAL MÜDAFİƏSİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ.....	189

Nailə Məmmədova (ADU)

YAPONİYADA SOSIAL SİYASƏTİN TARİXİ İNKİŞAFI.....	194

Qəribə Əlizadə (ADU)

HEYDƏR ƏLİYEVİN BİRİNCİ HAKİMİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ (1969-1982) DQMV-nin MƏDƏNİ İNKİŞAFI SAHƏSİNDƏ GÖRDÜYÜ TƏDBİRLƏR.....	198

Sevdagül Əliyeva (ADU)

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANLI GƏNCLƏRİN ÖLKƏ XARİCİNDƏ TƏHSİLİ.....	207

Turan Əhmədli, Rəşad Sultanov (MAKA)

XƏZƏR DƏNİZİNƏ TÖKÜLƏN ÇAYLARIN EKOLOJİ VƏZİYYƏTİNİN ARAŞDIRILMASI.....	212

TİBBİ BİLİKLƏR

Zülfüyyə Tağıyeva, Mətanət Əsgərova (ADU)

QURANDA OLAN ELMİ FENOMENLƏR.....	217

HEYDƏR ƏLİYEV – 100.....	223

XRONİKA.....	226

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Arzu Salimova (AUL)</i> IN MODERN ENGLISH THE MAIN WAYS OF EXPRESSING SUBJECTIVE MODALITY.....	14
<i>Aygun Magami (AUL)</i> UNDERSTANDING FORM AND MEANING OF THE POLYSEMOUS WORDS IN FRENCH.....	21
<i>Aynur Budagova (AUL)</i> CONCEPT OF THE WAR AND ITS METAPHORIC EXPRESSION.....	26
<i>Aynur Sadigova (AUL)</i> SEMANTIC CLASSIFICATION OF ANTHROPONYMS IN AZERBAIJANI FOLKLORE.....	31
<i>Aysel Mammadli (AUL)</i> COGNITIVE APPROACH TO THE COMMUNICATION PROCESS.....	36
<i>Aytamiz Abbasova (AUL)</i> CASES OF IMPOLITENESS IN WORKPLACE CONVERSATIONS.....	41
<i>Gulnar Nahgiyeva (AUL)</i> THE LANGUAGE ANALYSIS OF SOCIAL PROBLEMS IN ELCHIN'S NOVEL "THE DEATH SENTENCE"	46
<i>Gulnara Hasanli (AUL)</i> WORD CREATION IN THE POETRY OF VAGIF BAYATLI ODER.....	50
<i>Lamia Aliyeva (AUL)</i> COGNITIVE CONTENT OF THE GENDER CATEGORY	57
<i>Leyla Ismayilzadeh (AUL)</i> EXPRESSIVE-IRONIC EXPRESSION OF NEGATION IN GERMAN AND AZERBAIJANI LANGUAGES.....	63
<i>Nigar Seyidova (BSU)</i> SEMANTIC CHANGES AND THE FACTOR AFFECTING THEM.....	68
<i>Sevil Rajabova (AUL)</i> THE POSTPOSITIVE ATTRIBUTIVE COMPLEXES IN MODERN ENGLISH.....	75
<i>Ulfat Ibrahim (AUL)</i> A BRIEF HISTORY OF ROMANCE LINGUISTICS AND THE CLASSIFICATION OF LANGUAGES.....	82
<i>Matanat Mammadova (AUL)</i> CLASSIFICATION OF COMPOSITES IN GERMAN.....	89
<i>Ulviyya Babayeva (AUL)</i> THE MAIN REASONS FOR THE VARIABILITY OF COARTICULATION CHANGES OF SPEECH SOUNDS IN MODERN ENGLISH.....	94

LITERATURE

Afet Musayeva (AUL)

THE FLOWERING OF AFRO-AMERICAN LITERATURE THROUGH
THE EMERGENCE OF MULTICULTURALISM.....101

Aynur Beshkonak (Ardahan University)

HENRY'S INVESTIGATION, DEVIL'S GAME, TRANSFORMATION.....107

Parvin Nuraliyeva (ASPU)

LOVE IS THE EXPRESSION OF A PERFECT PERSON IN THE POETRY
OF THE POET RASUL RZA.....114

Saadat Bashirova (AUL)

CHARACTER PROBLEM IN CHILDREN'S PROSE OF 1970-1980
(Based on Eldar Bakhish's creative work).....119

Sughra Alakbarli (AUL)

THE ISSUE OF PSYCHOLOGISM IN RUSSIAN-SOVIET LITERARY STUDIES:
METHODOLOGICAL DIRECTIONS AND STAGES.....124

METHODICS

Aynur Hasanova (AUL)

COMMUNICATION AS A METHOD IN TEACHING FOREIGN
LANGUAGES.....131

Durre Hashimova (AUL)

REQUIREMENTS FOR THE ORGANIZATION OF MULTICULTURAL
EDUCATION IN HIGHER SCHOOLS.....138

BUSINESS AND ACADEMIC COMMUNICATION
IN A FOREIGN LANGUAGE.....145

Zemfira Zeynalova, Arzu Rajabli (AUL)

DEVELOPING LISTENING COMPETENCE IN FOREIGN
LANGUAGES.....148

PEDAGOGICS

Gulnara Arykhova (GSU)

PEDAGOGICAL, PSYCHOLOGICAL METHODOLOGICAL BASIS
OF PREPARATORY GROUPS FOR SCHOOL.....153

Shahin Mehraliyev (LSU)

SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEMS OF THE INFLUENCE OF
THE RELIGIOUS ENVIRONMENT ON THE SOCIALIZATION
OF SCHOOL-AGE CHILDREN.....158

PSYCHOLOGY

Arzu Baghirzade (GSU)

EFFECTIVE ORGANIZATION OF INTER-STUDENT COOPERATION AS A WAY TO ELIMINATE THE NEGATIVE EFFECTS OF DEMOGRAPHIC FACTORS.....	165

Jeyhun Aliyev (AUL)

“THE JONAH COMPLEX” IN PSYCHOLOGY AND ITS SOCIO- PSYCHOLOGICAL BASIS.....	174

Shahla Gasimova (AUL)

LOGICAL CHARACTERISTICS OF THE MANIFESTATION OF ADOLESCENT INDEPENDENCE.....	179

SOCIAL SCIENCES

Badira Karimova (AUL)

CULTURAL RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND GERMANY DURING THE REIGN OF HAYDAR ALIYEV.....	184

Gunay Mammadova (AUL)

LEGAL REGULATION OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN RUSSIA.....	189

Naila Mammadova (AUL)

HISTORICAL DEVELOPMENT OF SOCIAL POLICY IN JAPAN.....	194

Gariba Alizade (AUL)

MEASURES TAKEN BY HEYDAR ALIYEV DURING HIS FIRST REIGN (1969-1982) IN THE FIELD OF CULTURAL DEVELOPMENT OF NAGORNO-KARABAKH AUTONOMOUS REGION.....	198

Sevdagul Aliyeva (AUL)

HEYDAR ALIYEV AND EDUCATION OF AZERBAIJANI YOUTH ABROAD.....	207

Turan Ahmadli, Rashad Sultanov (Azerbaijan National Aerocosmic Agency)

INVESTIGATION OF THE ECOLOGICAL SITUATION OF THE RIVERS FLOWING INTO THE CASPIAN SEA.....	212

MEDICAL SCIENCES

Zulfiyya Taghiyeva, Matanat Asgarova (AUL)

SCIENTIFIC PHENOMENA IN THE QURAN.....	217

HEYDAR ALIYEV.....	223

UNIVERSITY LIFE.....	226

ЛИНГВИСТИКА

<i>Арзу Салимова (АУЯ)</i>	
В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ ОСНОВНЫЕ СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СУБЪЕКТИВНОЙ МОДАЛЬНОСТИ.....	14
<i>Айгюн Магами (АУЯ)</i>	
ПОНЯТИЕ ЗНАЧЕНИЯ И ФОРМЫ МНОГОЗНАЧНЫХ СЛОВ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ.....	21
<i>Айнур Будагова (АУЯ)</i>	
КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПОНЯТИЕ ВОЙНЫ И ЕГО МЕТАФОРИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ.....	26
<i>Айнур Садыгова (АУЯ)</i>	
СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ АНТРОПОНИМОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ.....	31
<i>Айсель Маммадли (АУЯ)</i>	
КОГНИТИВНЫЙ ПОДХОД К ПРОЦЕССУ СОЗДАНИЯ ОБЩЕНИЯ.....	36
<i>Айтамиз Аббасова (АУЯ)</i>	
СЛУЧАИ НЕВЕЖЛИВОСТИ В РАЗГОВОРЕ НА РАБОЧЕМ МЕСТЕ.....	41
<i>Гюльнар Нагиева (АУЯ)</i>	
ЯЗЫКОВОЙ АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ В РОМАНЕ ЭЛЬЧИНА «СМЕРТНЫЙ ПРИГОВОР»	46
<i>Гюльнара Гасанли (АУЯ)</i>	
СЛОВОТВОРЧЕСТВО В ПОЭЗИИ ВАГИФА БАЯТЛЫ ОДЕР.....	50
<i>Ламия Алиева (АУЯ)</i>	
КОГНИТИВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ГЕНДЕРНОЙ КАТЕГОРИИ.....	57
<i>Лейла Исмаилзаде (АУЯ)</i>	
ЭКСПРЕССИВНО-ИРОНИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ ОТРИЦАНИЯ В НЕМЕЦКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ.....	63
<i>Нигяр Сейидова (БГУ)</i>	
СЕМАНТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ И ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА НИХ.....	68
<i>Севиль Раджабова (АУЯ)</i>	
ПОСТПОЗИТИВНЫЕ АТРИБУТИВНЫЕ КОМПЛЕКСЫ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.....	75
<i>Ульфат Ибрагим (АУЯ)</i>	
КРАТКАЯ ИСТОРИЯ РОМАНСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ И КЛАССИФИКАЦИЯ ЯЗЫКОВ.....	82
<i>Метанет Мамедова (АУЯ)</i>	
КЛАССИФИКАЦИЯ КОМПОЗИТОВ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ.....	89
<i>Ульвия Бабаева (АУЯ)</i>	
ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ ВАРИАТИВНОСТИ КОАРТИКУЛЯЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ ЗВУКОВ РЕЧИ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.....	94

ЛИТЕРАТУРА

Афет Мусаева (АУЯ)

РАСЦВЕТ АФРО-АМЕРИКАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ БЛАГОДАРЯ
ПОЯВЛЕНИЮ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА.....101

Айну́р Бешико́нак (Ардаханский Университет)

РАССЛЕДОВАНИЕ ГЕНРИ, ИГРА ДЬЯВОЛА, ПРЕВРАЩЕНИЕ.....107

Парвин Нуралиева (АГПУ)

ЛЮБОВЬ – КАК ВЫРАЖЕНИЕ СОВЕРШЕННОГО ЧЕЛОВЕКА
В ПОЭЗИИ НАРОДНОГО ПОЭТА РАСУЛА РЗЫ.....114

Саадат Баширова (АУЯ)

ПРОБЛЕМА ХАРАКТЕРА В ДЕТСКОЙ ПРОЗЕ 1970-1980-Х ГОДОВ
(По мотивам произведения Эльдара Бахиша).....119

Сугра Алекбарли (АУЯ)

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГИЗМА В РУССКО-СОВЕТСКОМ
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ: МЕТОДИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И ЭТАПЫ.....124

МЕТОДИКА

Айну́р Гасанова (АУЯ)

КОММУНИКАЦИЯ КАК МЕТОД В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО
ЯЗЫК.....132

Дуррра Гашимова (АУЯ)

ТРЕБОВАНИЯ К ОРГАНИЗАЦИИ МУЛЬТИКУЛЬТУРНЫЙ ОБРАЗОВАНИЯ
В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ.....138

Земфира Зейналова, Арзу Раджабли (БСУ)

О РАЗВИТИЕ СЛУХОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ
ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.....148

ПЕДАГОГИКА

Гульнара Арыхова (ГТУ)

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ
ОСНОВЫ ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫХ ГРУПП К ШКОЛЕ.....153

Шахин Мехралиев (ЛГУ)

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ
РЕЛИГИОЗНОЙ СРЕДЫ НА СОЦИАЛИЗАЦИЮ ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА.....158

ПСИХОЛОГИЯ

Арзу Багирзаде (ГГУ)

ЭФФЕКТИВНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ МЕЖСТУДЕНЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА КАК СПОСОБ УСТРАНЕНИЯ НЕГАТИВНОГО ВЛИЯНИЯ ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ.....	165

Джейхун Алиев (АУЯ)

«КОМПЛЕКСА ИОНА» В ПСИХОЛОГИИ И ЕЕ СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ.....	174

Шахла Гасимова (АУЯ)

ЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЯВЛЕНИЯ ПОДРОСТКОВОЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ.....	179

СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

Бадира Керимова (АУЯ)

КУЛЬТУРНЫЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНОМ И ГЕРМАНИЕЙ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ ГЕЙДАРА АЛИЕВА.....	184

Гюнай Мамедова (АУЯ)

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В РОССИИ.....	189

Наиля Мамедова (АУЯ)

ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ЯПОНИИ.....	194

Гариба Ализаде (АУЯ)

МЕРЫ, ПРЕДПРИНЯТЫЕ ГЕЙДАРОМ АЛИЕВЫМ В ПЕРИОД ЕГО ПЕРВОГО ПРАВЛЕНИЯ (1969-1982) В ОБЛАСТИ КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ НАГОРНО- КАРАБАХСКОЙ АВТОНОМНОЙ ОБЛАСТИ.....	198

Севдагюль Алиева (АУЯ)

ГЕЙДАР АЛИЕВ И ОБРАЗОВАНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ ЗА ПРЕДЕЛАМИ РЕСПУБЛИКИ.....	207

Туран Ахмедли, Решад Султанов (НАКА)

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ РЕК, ВПАДАЮЩИХ В КАСПИЙСКОЕ МОРЕ.....	212

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

Зульфия Тагиева, Матанат Аскерова (АУЯ)

НАУЧНЫЕ ФЕНОМЕНЫ В КОРАНЕ.....	217

ГЕЙДАР АЛИЕВ.....	223

ХРОНИКА.....	226

Ülfət İbrahim
Azərbaycan Dillər Universiteti

ROMAN DİLÇİLİYİNİN QISA TARİXÇƏSİ VƏ DİLLƏRİN TƏSNİFATI

Açar sözlər: *roman dilləri, təsnifat, Romaniya, xüsusiyyətlər, funksiyalar*

Key words: *Romance languages, classification, Romania, characteristics, functions*

Ключевые слова: *романские языки, классификация, Романия, характеристики, функции*

Roman filologiyası və ya romanistika – roman dilli xalqların dil və ədəbiyyatı vasitəsilə onların mənəvi mədəniyyətini öyrənən elm sahəsidir. Geniş mənada roman filologiyası roman dilçiliyi termini ilə eynilik təşkil edir. “Roman dilçiliyinin əsas məqsədi roman dillərinin ümumi problemləri ilə bağlıdır: roman dillərinin yaranması, onların ümumi və spesifik xüsusiyyətləri, roman dillərinin inkişafının əsas tendensiyaları, müasir dünyada onların yeri və s.

“Roman dilləri” latın dilindən (“xalq” və ya “vulqar” latın adlanan) intişar etmiş dillər hesab edilir. Bu günə qədər roman dillərinin sayı ilə bağlı ümumi yekdil fikir yoxdur. Roman dillərinin sayı ilə bağlı fikir ayrılığı bəzi roman mənşəli dialektlərin mübahisəli status məsələsi ilə əlaqələndirilir. Bu gün dilçilik elmində 11 əsas roman dili mövcuddur. Bunlar: ispan, fransız, portuqal, italyan, rumın, retoroman, katalan, provansal (oksitan), sard (sardiniya dili), qalisiya və dalmatin (ölü dil) dilləridir.

Roman dillərinə bir qayda olaraq, roman dilinin kökü əsas hesab edilən – latın dilini də aid edirlər. Bundan əlavə, roman dilləri üzrə mütəxəssislər tez-tez picin və kreol dillərini də roman mənşəli dillər kimi qeyd edirlər. Müstəmləkə dövründə roman köklü dillərlə (fransız, ispan, portuqal) yerli dillərin qarışığı (qarışması) nəticəsində əmələ gələn dillərə picin və ya kreol dilləri deyilir.

Dilçilik elmində roman dillərinin dünyada yayılma arealı “Romaniya” adlandırılır. Roman dillərinin Avropa ərazisində yarandığı və formalaşdığı ərazilər “Qədim Romaniya” Avropadan kənarda, “böyük coğrafi kəşflər” dövründə (XV-XVIII əsrlər) formalaşmış roman dilli ərazilər isə “Yeni Romaniya” adlandırılır.

Dünyada roman dillərində danışanların ümumi sayını təxminən 650 milyon nəfər təşkil edir. Dünyanın 60-dan çox ölkəsində roman dillərindən rəsmi dil kimi istifadə edirlər. BMT-nin altı rəsmi dilindən ikisi (ispan və fransız) roman dilləri qrupuna aiddir. İspan dili ingilis dilindən sonra dünyada ikinci ən çox danışılan dil hesab olunur.

Genealoji prinsipinə görə, roman dilləri qrupu, digər dil qrupları ilə yanaşı (german, slavyan, hind, iran, baltik, yunan, alban, kelt, erməni və s.) ən böyük dil ailəsi hesab edilən Hind-Avropa dillərinə aiddir.

Bununla bərabər, roman dilləri qrupunun daxilində yarım qruplar da mövcuddur.

Roman dillərinin dilçilik sahəsində ən geniş yayılmış təsnifatı ərazi-lingvistik təsnifatıdır. Bu təsnifat prinsipi, roman dillərinin bir və ya müxtəlif bölgələr üzrə mövcudluğunu, onların bir-birinə nisbi coğrafi yaxınlığını, bəzi dildaxili xüsusiyyətlərdə oxşar və ya fərqli cəhətləri meyar kimi nəzərdə tutur.

Bu prinsipə görə roman dilləri şərq və qərb yarım qrupuna bölünür. Şərq yarım qrupuna arumın, rumın-meqlenit, istro-rumın və moldovan dil variantları olan rumın dili və dalmatin dilləri daxildir, digər roman dilləri isə Qərb roman yarımqrupu dilləri hesab edilir. Bu təsnifat lingvistik xüsusiyyətlərə görə də öz təsdiqini tapır.

Qərb roman yarımqrupu tərkibinə görə heterojen olmaqla bir neçə zonaya bölünür. İber-roman zonasına ispan, portuqal, katalan, qalisiya dilləri daxildir. Onların eyni zonaya aid edilməsinin əsas səbəbi oxşar lingvistik xüsusiyyətləri ilə bağlı olmaqla yanaşı Pireney (İberiya) yarımadasında yayılmasıdır. Qall-roman zonasına fransız və oksitan (provansal) dilləri daxildir. Bu dillər qall-roman dili əsasında formalaşmışdır. Retoroman bölgəsi isə romanş (İsveçrə, Tirol və Friuli dil variantları) dilindən ibarətdir. İsveçrənin əsasən kiçik bir hissəsini əhatə edən retoroman dillərinin yayılması zonası digər roman dilləri ilə müqayisədə ən kompakt zona hesab edilir. Qərb roman yarımqrupunun ital-roman zonasına italyan və sard (sardiniya) dilləri daxildir. Müasir İtaliya və İsveçrənin bitişik sərhəd bölgələri bu zonanın mərkəzi hesab edilir.

Şərq roman alt qrupu eyni zamanda Balkan-roman zonasını da əhatə edir, buraya rumın dilindən əlavə həm ərazi, həm də dil əsaslarına malik olan dalmatin dilini də daxil edirik. Bu zonanın coğrafi xüsusiyyətlərinə, balkan-roman dillərindən uzaq şərq bölgəsində yerləşməsi, Balkan yarımadasında yayılmasını və ərazi baxımından rumın dili eyni zamanda digər roman dillərindən təcrid olunması xüsusiyyətlərini də aid edirlər.

Roman dillərinin xüsusiyyətləri aşağıdakı aspektlərə əsaslanır:

1. Kəmiyyət aspekti – müəyyən bir dildə dil daşıyıcıları sayının müəyyən edilməsi.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu və ya digər dillərdə danışanların say göstəricisi mənbələrə görə biri-birindən kəskin şəkildə fərqlənə bilər. Göstərici fərqi bir qayda olaraq, bu dövlətlərin dil siyasətinin xüsusiyyətləri, statistik məlumatların olmaması və ya əlçatmazlığı, iki dilliliyin (və ya çox dilliliyin) yayılması ilə əlaqədar olaraq, müəyyən bir dildə danışanların sayını müəyyənləşdirməkdə, müəyyən bir dildə danışanların sayının sabit dinamikası və digər obyektiv çətinliklərlə əlaqədardır. Kəmiyyət baxımından dilləri böyük (100 milyon insanın danışan), orta (40 milyondan 100 milyona qədər) və kiçik (40 milyondan az) dillərə bölmək mümkündür.

2. Siyasi-coğrafi aspekt bu və ya digər roman dilini onun dünya ölkələri üzrə yayılması nöqtəyi-nəzərindən xarakterizə edir.

Bu əlamətə görə dillər endemik (bir ölkədə dövlət və ya rəsmi dil kimi istifadə olunur) və pandemik dillərə (iki və ya daha çox ölkədə dövlət və ya rəsmi dil kimi istifadə olunur) bölünür.

3. Sosio-funksional aspekt dilin hansı kommunikativ funksiyaları yerinə yetirdiyini göstərir.

Roman dillərini xarakterizə edərkən biz 4 sosial-lingvistik funksiyanı nəzərə almalıyıq:

- beynəlxalq kommunikasiya (ünsiyyət) funksiyası. Bu funksiya dünyada yalnız bir neçə dilin yerinə yetirdiyi ən yüksək funksiyadır. Dilin beynəlxalq dillə-

rə aid edilməsi üçün zəruri şərtlər aşağıdakılardır: onun BMT-nin və digər qlobal beynəlxalq təşkilatların rəsmi və ya işçi dili kimi istifadəsi, müxtəlif region ölkələrinin orta və ali təhsil müəssisələrində geniş şəkildə öyrənilməsi.

- regional ünsiyyət funksiyası. Əgər hər hansı coğrafi bölgədə millətlərarası (dövlətlərarası) ünsiyyət vasitəsidirsə (məsələn, Latın Amerikası üçün ispan dili).

- dövlət səviyyəsində ünsiyyət funksiyası. Bu funksiya bir qayda olaraq ölkə konstitusiyasında öz əksini tapır. Bu funksiya dilin dövlət və ya rəsmi dili hesab edilməsinə bağlıdır (məsələn, İtaliya üçün italyan dili).

- yerli ünsiyyət dili funksiyası. Dil belə olan halda yalnız ölkənin ayrıca hansısa bir regionunda (bölgəsində) istifadə olunur (İspaniya əyaləti olan Kataloniya – katalan dili). Beynəlxalq və ya regional dil funksiyalarını yerinə yetirən dil kommunikativ cəhətdən güclü adlandırılır; dil bir dövlətdə rəsmi statusa malikdirsə – kommunikativ standart; yalnız yerli ünsiyyət funksiyasında istifadə olunan dil kommunikativ cəhətdən zəif dil kimi dərs vəsaitində təqdim olunacaq.

Növbəti bölmələrdə hər bir roman dili üçün onun dialektik seqmentasiyası, qısa tarixi, ilk yazılı və ədəbi abidələri haqqında da məlumat və dərs vəsaitinin sonunda müxtəlif roman dillərində mətn təqdim olunacaq.

Müasir roman dilçiliyinin banisi hesab olunan, alman alimi Fridrix Dits (1794-1876) müəllifi olduğu iki fundamental əsəri ilə romanistikanın inkişafını müəyyən etmişdir. Roman dillərinin qrammatikası ilə bağlı ilk 3 cildədən ibarət əsəri (“Grammatik der romanischen Sprachen”) 1836-1843-cü illərdə Bonnda nəşr edilmişdir. Orada F.Dits ilk dəfə olaraq roman dillərinin Qərb və Şərq qruplarına bölünməsi ilə bağlı mövqeyini əsaslandırmış, roman dillərinin fonetik sistemlərinin inkişafını, onların söz əmələ gətirməsi fleksiyasını, sintaksisini tədqiq edərək geniş təsvirini yaratmışdır. F.Ditsin sintaktik tədqiqatları bu günə kimi öz elmi əhəmiyyətini itirməmişdir. F.Ditsin romanistikaya dair ikinci fundamental əsəri 1854-cü ildə Bonnda nəşr olunmuş Roman dillərinin etimoloji lüğəti (“Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen”) idi. Burada alman alimi romanistikanın mənşəyini araşdırmış, müasir Rumıniyanın müəyyən bölgələrində ümumi olan sözləri ayırmağa nail olmuşdur. Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen kitabı roman dillərinin etimologiyasının əsas mənbəyi hesab olunur.

Roman dilçiliyi banisinin əsərləri uğur qazanmış və hətta 150 il keçdikdən sonra da öz dəyərini itirməmişdir, çünki bir çox cəhətdən F.Dits öz tədqiqatlarında o dövrdə innovativ metodu – indi onun əsasını təşkil edən müqayisəli tarixi metodu tətbiq etmişdir. Dilçilikdə müqayisəli tarixi metod ilk dəfə ardıcıl olaraq linqvistik mü-qayisəliliyin əsasını qoyan Frans Bopp və dillərin inkişafında tarixi qanunauyğunluqların xüsusi rolunu təsvir edən Yakob Qrimm tərəfindən tətbiq edilmişdir.

F.Ditsin roman dilçiliyi ilə bağlı araşdırmaları gələcəkdə oxşar əsərlər üçün əsas olmuşdur. Bir qrup qohum dil üzrə tədqiqatın əsas nəticəsi müqayisəli tarixi qrammatikanın və etimoloji lüğətin nəşri ilə nəticələnmişdir.

Qeyd edək ki, F.Dits təkcə roman dilçiliyinin deyil, ümumiyyətlə, roman filologiyasının banisi sayıla bilər: onun trubadurlar poeziyasına və roman ədəbiyyatşünaslığının digər aspektlərinə həsr olunmuş əsərləri geniş şəkildə tanınır.

İtalyan alimi Qraziadio Isaya Askoli (1829-1907) dünya Hind-Avropa və romanistika sahəsində tədqiqatların əsas nümayəndəsidir. Əvvəlcə Askoli italyan dialektologiyasını yaratmış; sonra isə, 1873-cü ildə romanistika üzrə ilk dövrü

nəşrlərdən birini – “Archivio glottologico italiano”nu təsis etmişdir; ardınca, Askoli roman dillərinin differensiasiya fenomeni ilə bağlı substrat nəzəriyyəsini işləyib hazırlamışdır; nəhayət, Askoli roman (ladin) dilinin ilk elmi təsvirini yara-dan alim kimi tarixdə iz buraxmışdır.

Matteo Culiyo Bartoli (1873-1946) dalmat dilini ardıcıl olaraq təsvir edən və onun digər roman dilləri arasında yerini müəyyənləşdirən ilk alimdir. Bartoli “areal normalar” (norme areali), dillərin və ya dialektlərin coğrafi ərazilərdə yayıl-masının əsas prinsiplərini formalaşdırmışdır; çoxları Bartolini “adstratos” termini-nin müəllifi hesab edir.

Biz digər məsələlərlə yanaşı, latın dilinin tarixini və italyan dilinin problemlərini də öyrənən Giacomo Devotonu (1898-1974) qeyd etməyi vacib hesab edirik. Karlo Tagliavini (1903-1982) bir romanist kimi “Roman filologiyasına giriş” – “Le originali delle lingue neolatine: Introduzione alla filologia romanza” (1949) əsəri ilə məşhurlaşmışdır. Culiyo Bertoni (1878-1942) – “Archivum Romanicum” roman dillərinin araşdırması ilə məşqul olan jurnalın (1917-1941) təsisçisi və baş redaktoru, Roma Universitetinin professoru və Romanistika Filologiyası İnstitutu-nun direktoru idi.

Əgər Askolini italyan romantikasının “padresi” (atası) hesab etmək olarsa, o zaman fransız romanistikasının “ustadları” titulu haqlı olaraq Qaston Parisə (1839-1903) və Pol Meyeyə (1840-1917) məxsusdur. Q.Paris roman dialektologiyasına, orta əsr fransız ədəbiyyatına, fransız dilinin tarixinə dair əsərləri ilə tanınır; o, qədim və orta dövr fransız mətnlərini fəal şəkildə nəşr etdirirdi, sonrakı illərdə bir çox fransız romanistlərinin müəllimi olmuşdur. Pol Meye provans dili və roman dialek-tologiyası üzrə ən yaxşı mütəxəssislərdən biri hesab olunur. 1872-ci ildə onlar Ru-miniyada roman filologiyasına həsr olunmuş ilk jurnalı təsis etmişdilər.

Roman filologiyasının ən mühüm şəxsiyyəti linqvistik coğrafiyanın banisi – dilçilikdə dil hadisələrinin ərazi bölgüsünü öyrənən – Jül Gillierondur (1854-1926). O, E.Edmon ilə birlikdə 17 cilddən ibarət “Fransanın linqvistik atlası”nı (“Atlas linguistique de la France par J.Gillieron et E.Edmont”. Paris, 1902-1910) hazırlayıb nəşr etdirmişdir. Başqa bir məşhur fransız yazıçısı və Hind-avropa dil-ləri üzrə mütəxəssis Antuan Meyedir (1866-1936), onun latın dilinin qrammatika-sı və latın dilinin etimoloji lüğəti ilə bağlı esseləri ilə məhdudlaşsaq belə, onun ro-manistikaya verdiyi töhfə çox əhəmiyyətli sayıla bilər. A.Ernu ilə birlikdə yaratdı-ğı Latın dilinin etimoloji lüğətini (“Dictionnaire étimologique de la langue latine”. Paris, 1939) sadalamaq mümkündür.

Bütün roman filologiyasının banisi rolunu F.Ditsə aid etsək, o zaman Vilhelm Meyer-Lubke (1861-1936) öz əsərləri ilə alman romanistikasını tərənnüm edən şəxs sayılmalıdır. F.Ditsin məşhur “Roman dillərinin qrammatikası” əsərindən yarım əsr sonra Meyer-Lubkenin romanistika üçün çox vacib olan “Grammatik der ro-manischen Sprachen” (1890-1902) kitabı işıq üzü gördü. Daha sonra Roman dilləri-nin etimoloji lüğəti nəşr olundu – “Romanisches Etymologisches Wörterbuch” (1911-1920). Meyr-Lubkenin mühüm əsərləri onun romanistika tədqiqatlarının – “İtalyan dilinin qrammatikası”, “Roman dilçiliyinə giriş”, “Fransız dilinin tarixi qrammatikası”, “Katalan dili” və digərlərini çoxşaxəliliyini göstərir.

Filosof və dilçi Karl Vossler (1872-1949) romanistika tarixində nəzərəçar-pacaq iz buraxan alimlərdən hesab olunur. Onun adı dilçilikdə estetik idealizm və

ya idealist neofilologiya ilə bağlıdır. K.Fosslerin fikirlərinin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, o, dilin fonetika, morfologiya, sintaksis və s.-yə bölünməsinin düzgünlüyünü inkar etmiş, linqvistik dəyişikliklərin, linqvistik inkişafın səbəblərini bu dildə danışan “xalqın ruhu” ilə əlaqələndirmişdir. Vossler öz yanaşmasını roman dillərinin inkişafı vasitəsilə nümayiş etdirir. Xüsusilə, Vossler “Dilin inkişafını əks etdirən Fransa mədəniyyəti” əsərində fransız dilinin inkişaf xüsusiyyətlərini fransız mədəniyyətinin spesifikliyi ilə izah etməyə çalışır. Vosslerin bilavasitə romanistika ilə bağlı digər əsəri “An Introduction to folk (vulgar) latin” idi.

Roman dillərinin üslubiyyat və etimologiyasını geniş şəkildə tədqiq edən və “Roman dilçiliyinin şah əsərləri” antologiyasını nəşr etdirən görkəmli alman yazıçısı Leo Spitzeri də (1887-1960) qeyd etmək olar; Hüqo Şuhardt (1842-1927, Almaniya / Avstriya), o, digər romanistika sahəsində tədqiqatlarla yanaşı, kreol dillərinin öyrənilməsinə də mühüm yer ayırır; Maks Leopold Vaqner (1880-1962, Almaniya/Avstriya) – sardin dilçiliyi üzrə görkəmli mütəxəssis; Qerhard Rohlf (1892-1986, Almaniya) – Roman dialektologiyası, qaskon dili/dialekti üzrə mütəxəssis, italyan dilinin ilk tam tarixi qrammatikasının müəllifi; Valter fon Vartburq (1888-1971, İsveçrə) – “superstrat” termininin müəllifi, “Fransız dilinin etimoloji lüğəti” çoxcildliyi üzərində işin təşəbbüskarıdır.

Rus alimlərindən ilk növbədə həm fransız dilini, həm də roman filologiyasının ümumi məsələlərini öyrənən Maksim Vladimiroviç Sergievskini (1892-1946) qeyd edək. Onun Roman dilçiliyinə giriş (1952; 1954) adlı dərsliyi ən mötəbər dərslik hesab olunur. Vladimir Fedoroviç Şişmarev (1874-1957) fransız və italyan dillərinin tarixini tədqiq etmiş, həmçinin ispan dili, italyan və provans ədəbiyyatı məsələləri ilə məşğul olmuşdur.

T.B.Alisova, T.A.Repina və M.A.Tarıverdiyevanın “Roman dilçiliyinə giriş” (1-ci nəşr – 1982; 2 – 1987) adlı monoqrafiyasını qeyd etmək lazımdır. Eyni müəlliflər roman filologiyasına dair seminar tolusunu da nəşr etdirmişdilər (“Roman filologiyasına giriş: ema-latxana”, 1987).

Rumın alimlər də roman dilçiliyinə mühüm töhfələr vermişlər. Müasir Rumıniya romanistika məktəbinin banisi uzun ömür sürmüş və son illərə qədər fəal alim-romanist kimi fəaliyyət göstərmiş Yorqu Yordanı (1888-1986) hesab etmək olar. Yordan ispan və rumın dilləri (toponimiya və antroponimiya sahəsində) məsələləri ilə məşğul olurdu, lakin onun roman dilçiliyi sahəsindəki ən məşhur roman dillərinin öyrənilməsinə giriş əsəri ingilis, ispan, italyan, alman dillərinə tərcümə edilmişdir.

Dərs vəsaiti çərçivəsində ümumi roman dilçiliyinin problemləri və ya ayrı ayrılıqda roman dilləri və dialektlərinin öyrənilməsinə mühüm töhfə vermiş bütün romanistləri qeyd etmək, əlbəttə ki, mümkün deyil. Hər üç ildən bir Beynəlxalq Romanistika Qurultayı keçirilir, burada alimlər roman dilləri, ədəbiyyatları və mədəniyyətlərinin öyrənilməsində ən son nailiyyətlərini bölüşürlər; Roman Dilçilik üzrə Linqvistik Simpozium hər il keçirilir. Roman filologiyası ilə bağlı çoxlu dövrü nəşrlər (jurnallar) nəşr olunub və nəşr olunur.

Ədəbiyyat:

1. Алисова Т.Б., Репина Т.А., Таривердиева М.А. Введение в романскую филологию: Учебник. 2-е изд. М., 1987.
2. Бурсье Э. Основы романского языкознания / Пер. с фр. М., 1952.
3. Гак В.Г. Формирование романских литературных языков. М., 1984.
4. Йордан Й. Романское языкознание: Историческое развитие, течение, методы / Пер. с рум. М., 1971.
5. Сергиевский М.В. Введение в романское языкознание. 2-е изд. М., 1954.
6. Allières Jacques, Manuel de linguistique romane, Paris 2001 Honoré de Champion
7. Diez Fr. Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen. 1-е изд. Bonn, 1853; 5-е изд. 1887.
8. Klinkenberg Jean-Marie Des Langues Romanes, 2e Edition Pocket Book – January 1, 1999 De Boeck Supérieur
9. Meyer-Lübke W. Romanisches etymologisches Wörterbuch. 1-е изд. Heidelberg, 1911–1920; 5-е изд. 1930–1935.
10. <http://french.chass.utoronto.ca/fre180/Roland.html>
11. <http://www.synec-doc.be/escrime/dico/anth11.html>
12. <http://eee.uci.edu/programs/medieval/ofclips.html>
13. <http://www.lamc.utexas.edu/cid/main/folio.php?f=01r&v=nor>
14. http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova_vulgata_novum_testamentum_it.html
15. www.orbilat.com/Modern_Romance/Ibero-Romance/SpanishLadino/Texts/index.html
16. www.studio-internet.com/adour/accueil/

Summary

A BRIEF HISTORY OF ROMANCE LINGUISTICS AND THE CLASSIFICATION OF LANGUAGES

The article is related to the general problems of Romance linguistics: the emergence of Romance languages, their general and specific characteristics, the main trends in the development of Romance languages, their place in the modern world. The most common classification of Romance languages in the field of linguistics is the territorial-linguistic classification. This classification principle assumes as criteria the presence of Romance languages in one or different regions, their relative geographical proximity to each other, the similarity or difference of some intralinguistic features. When characterizing Romance languages, we should consider 4 socio-linguistic functions: international communication (communication) function, regional communication function, state-level communication function, local communication language function.

Резюме

КРАТКАЯ ИСТОРИЯ РОМАНСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ И КЛАССИФИКАЦИЯ ЯЗЫКОВ

Статья посвящена общим проблемам романского языкознания: появлением романских языков, их общей и специфической характеристикам, основным тенденциям развития романских языков, их месту и роли в современном мире.

Наиболее распространенной классификацией романских языков в области языкознания является территориально-лингвистическая классификация. Этот принцип классификации предполагает в качестве критериев наличие романских языков

в одном или разных регионах, их относительную географическую близость друг к другу, сходство или различие некоторых внутриязыковых признаков. При характеристике романских языков следует учитывать 4 социолингвистические функции: функцию международного общения (коммуникации), функцию регионального общения, функцию общения государственного уровня, функцию языка местного общения.

Rəyçi: *f.e.d., prof. B.B.İsmayilov*